

## Kárpitvarázs, kárpit-áldás

Polgár Rózsa művészetéről

Nemcsak kenyérrel él az ember... A mindennapi betevő esztétikum épp oly fontos táplálék a léleknek, mint testnek e változatos formájú/ízű/állagú ősi étek.

Bár a reneszánszokat élő kenyérféléket napjainkban a paleolit táplálkozás hívei és a fogyókúra-biznisz képviselői is elszántan próbálják száműzni étrendünkől, a valódi problémát inkább az jelenti, hogy a fogyasztói társadalom látszat bősége gyakorta elfedi a valódi ínséget. Szerencsére mindig akadnak, akik ételt, italt s vigaszt nyújtanak a szűkölködőknek. Lég-, fény-, zaj- stb. szennyezett világunk modern képáradatában – mely gyakorta inkább a szem, mintsem a szellem táplálására hivatott – nincs hát könnyű dolga annak a művésznek, aki csendes alázattal dolgozva igyekszik valami maradandót, értékállót letenni a nemzet asztalára.

**Polgár Rózsa** Munkácsy- és Kossuth-díjas kárpitművész életműve jó példa erre. Munkássága és több évtizedes szervezői tevékenysége révén joggal tekinthető a kortárs magyar textilművészet egyik tartópillérének. Generációjában sok volt a tehetség, s az Iparművészeti Főiskolán is jó volt a képzés, de az 1945 utáni nemzedék ambiciózus fiataljainak – nagy mesterek, illetve ipari háttér híján – nem volt könnyű dolguk. Az alkotás feltételeit maguknak kellett megteremteniük. Polgár Rózsa, bár szövött kárpit szakon diplomázott (1967), főiskolásként a textiltechnikák széles palettáját elsajátította. Pályakezdőként a selyemfestés területén kamatoztatta tehetségét, de a „textilforradalom” hatására a 70-es évek végén visszatért tanult szakmájához. S egy ősi technika – a reneszánsz és barokk korban virágzó gobelinszövés – megújítójaként és európai rangú képviselőjeként tevékenyen vett részt a hazai textilművészet újjászületésében. A szőnyeg-kép, vagyis a festészet alapján álló kárpit művelője „voltaképpen kézműves, mester-ember, kapcsolata az anyaggal elsődleges, csaknem érzéki, s olyan szoros, mint a reneszánsz, a szecesszió vagy a Bauhaus művészeié volt” – írta Frank János művészettörténész az *Eleven textilben* (1980). Bár a friss diplomás Polgár Rózsa pályakezdése szinte egybeesett a *Textil Falikép 68* című nagy sikerű tárlattal, az Ernst múzeumi kiállításon nem vett részt. A kárpit ugyanis időigényes luxus-műfaj, megrendelők nélkül kockázatos vállalkozás; esetében a megélhetés gondjai, illetve az anyaság hátráltatták a korai kibontakozást. Ám a nagy elődök – ld.: Ferenczy Noémi – példája és a külföldi kiállítások ihlető szellemisége a 80-as években olyan egyedi műveket eredményezett, melyek meghozták számára a sikert. Neve itthon és külföldön egyaránt jól cseng, munkássága szakmai körökben is elismert, kiállításait felsorolni szinte lehetetlen. Egyedi hangvételű kárpitjaival, bravúros *trompe l’oeil* technikájával már számos csoportos tárlaton és egyéni bemutatón ejtette rabul a látogatókat – Brüsszeltől Párizsig, Londontól Tokióig. Miközben rendszeresen részt vett olyan kiemelt jelentőségű, nemzetközi megmérettetéseken, mint a lausanne-i, lodzi vagy a szombathelyi textilbiennálék, -triennálék, örömmel tett eleget a hazai felkéréseknek is:

Balassagyarmattól Zalaegerszegig, Kőszegtől Tihanyig számtalanszor csodálhattuk alkotó fantáziáját, a hagyományt korszerű technikával és aktuális mondandóval ötvöző alkotásait. Korai munkáira – a leheletfinom átmenetekkel festett, fújt selyemruhákra, paravánokra, illetve a már *par excellence* selyemképekre és objektekre – valószínűleg kevesen emlékeznek; mint ahogy a Nemzeti Színháznak vagy a Gyulai Várszínháznak készített bravúros technikai kivitelű, művészi igényű jelmezei sem élnek a köztudatban. Pedig *A kékszakállú herceg vára* televíziós változatában rengetegen megcsodálhatták Sass Sylvia mélytűző, „görög peplosként minden mozdulattal harmonizáló” öltözkését. Ám az alkalmazott művészet legjobb darabjainak ismertsége sem vetekedhet az autonóm művészet népszerűségével. Hisz aki egyszer is látta a *Katonatakarót* (1980) vagy az *Esernyőt* (1984), netán elidőzött a monumentális és puritánul magasztos *Himnusz* (1996) előtt, az régi kedves ismerősként fogja üdvözölni a nyilvános gyűjteményekben, múzeumokban, illetve a templomoltárokon található Polgár-műveket. Mert e jelentős életmű valamennyi darabja – még a legelvontabb alkotások is – anyanyelvünkön szólnak hozzánk. E gondolatgazdag festett, szőtt, egyénien formabontó textíliák létrehozója hazájától távol sem feledkezett meg a gyökereiről. 1980-87 között Svájcban élt családjával, de lelkeszfeleséggént sem hagyott fel tanult szakmájával. Visszatért a szövöszékhez, s örömeit, bánatait, élményeit, gondolatait a lánc- és vetülék-fonalakra bízta. Látványos, igényes munkái idegenben is nagy sikert arattak: egyre több meghívást kapott önálló kiállítások rendezésére. 1984-ben a Svájci Művészek Szövetsége, '85-ben pedig a Francia Kárpitművészek Szövetsége (ARELIS, Paris) iktatta tagjai sorába.

A 80-as évek meghatározóak voltak a nemzetközi képzőművészetben, főleg a festészetben; nem csoda, ha Polgár Rózsa erőteljes festőiségről tanúskodó munkái mindenhol sikert arattak. Munkássága arra is jó példa, hogy egy gyerekkori trauma, egy súlyos tragédia az évtizedek során hogyan érik sikeres művé, maradandó alkotássá. Oeuvre-jének korai, emblemikus darabja a gyapjúfonalból és személyes emlékekből szőtt *Katonatakaró*. Az 1980-as gobelin egy hétköznapi tárgy metamorfózisa s egy nemzet tragédiájának szimbóluma. A jobb felső sarokban egy golyónyom, lent pedig a leltári számnak tűnő, szüksézáví felirat (*HR – 32/1945*) rejtett utalás a tragikus körülmények közt, korán elvesztett édes-anyára, míg a széles vörös sáv nemzetiszín csíkjaival kelet-európai balsorsunkat idézi. Ahogy a falnak támasztott, elárvult *Esernyő* (1984) szinte kézzelfogható valósága egyszerre tisztelgés édesapja emlékének s mindazoknak, akik már nem lehetnek közöttünk. E gyapjú és selyem emlékmű méltó folytatása a *Szabadság* (1999), ahol a ferdén verő esőcseppek még álomszerűbbé teszik a távozók sötét sziluettjét. Az 56-os menekültek emlékét őrző méretes falikárpit szövés technikája nagy szakmai tudásról, a szinte monokróm közegből derengő fény pedig a művész hitéről árulkodik. A Fény – mely elválaszthatatlan az árnyéktól (szorongástól, bajtól, bánattól, nemzeti tragédiától) – Polgár Rózsa alkotásainak meghatározó eleme. A korai selyemfestményektől az oltárképekig. S hogy nemcsak a reneszánsz óta dívó *chiaroscuro* technika bravúros gobelin transzplantációjáról van szó –

mellyel a valóság illúzióját kelti–, hanem a transzcendens leképezéséről, azt egy ősi, egyetemes jel is bizonyítja. A kereszt – bár sokszor rejtetten, jelzésszerűen – vissza-visszatérő motívuma a Polgár-kárpitoknak. A személyes hangvételű, életrajzi ihletésű művektől kezdve (mint a „horgolt”- csipkés *Babatakaró* [1979] és „duplafedelű, daróc” párja, a *Katonatakaró*, 1980) a történelmi ereklét idéző, kalligrafikus Luther-kárpitig (*Tisztelet Luthernek*, 1983). Az ars poeticának is beillő, monumentális hatású *Anyaság* (1986) bravúros textilkorpusza és -keresztje már formabontó módon szövi egybe a születés misztériumát, s a gyermekéért minden áldozatra kész földi/égi anyát. Hogy aztán a lánc- és vetülékfonalak ezreiből s tevékeny percek, órák, napok, hónapok, évek, évtizedek sokaságából születő kisebb-nagyobb keresztetek egyre hangsúlyosabbá nőjenek. Ahogy tíz évvel később, a Kölcseyhez méltó vizuális nyelve-zetű *Himnusz*on (1996), illetve a balatonfüredi vagy a hévízi *Oltárképeken* (2000; 2003). S amikor már minden konkrét, képi utalás eltűnik – mint a *Fény* (2000) és tüzese párdarabja, a rákoshegyi evangélikus templomot díszítő *Christus Victor Quia Victima* (2004) estében –, nem marad más, csak a legnagyobb misztériumot jelképpé fogalmazó, a széthasadó kárpit redőiből kardként fel-magasodó mennyei fénykereszt. Azaz az egyértelmű hitvallás, mely idealista metafizikai érzékenységből fakad. Mint ahogy a kárpitba szőtt bibliai idézet (*A szeretet soha el nem múlik...*) rejtett üzenete is megtapasztalt valóság. *Erosz, filia, agapé* – szerelem, ember- és istenszeretet –; illetve család/haza- és szabadságszeretet – így felsorolva közhelynek tűnhet, ám Polgár Rózsa esetében valós tartalommal telítődtek. Mint a szakmaszeretet – amint azt egyik fő műve is tanúsítja. A millicentenáriumra készült *Himnusz* szívbéli fohásza, összetett jelképisége már önmagában is tökéletes összegzése lenne e páratlan életműnek, ám Polgár Rózsa nem érte be ennyivel. Kezdeményezésére neves gobelinművészeink (Kecskés Ágnes, Hauser Beáta, Hegyi Ibolya, Nagy Judit, Pápai Livia, Péreli Zsuzsa, Polgár Rózsa és Solti Gizi) fogtak össze, hogy nyolc méretes kárpittal fejezzék ki aggódó hazaszeretetüket egy feledhetetlen kiállításon.

Hit és hazaszeretet – Polgár Rózsa művészetének éppoly fontos pillérei, mint a jelentéssel felruházott köznapi tárgyak, illetve az absztrakció határát súroló transzcendens szimbólumok. Nála egy gyűrt drapéria éppúgy lehet a szerelmi lángolás és érzékiség (ld.: *Psyche*, 1981), mint a honvágy (*Vándortarisznya*, 1985), a gyötrődés (*Szorítás*, 1982–83, *Gyűrődés*, 1991) vagy a szabadságvágy (*Terítés*, 1987–88) jelképe. Az erőteljes hajtasok, gyűrődések, illetve hasadások a hívő ember küzdelmes útkeresését, reményét és szilárd hitét szimbolizálják (*Terítés*, 1987–88; *Triptichon*, 1993; *Fény*, 2000). A köznapiak tűnő tárgyak (takarók, pokrócok, terítők, zsebkendők, különféle ruhaneműk, vagy egy esernyő) is költői képekké, képzőművészeti igényű alkotásokká nemesednek. Mint szellemesen sokrétű földi-égi diptichonja (*Ablakok I–II.*, 1983–84), vagy a kenyerek minitextil sorozata (ld.: *A kenyér*, 1984; *Az élet kenyere*, 1986; ill. a látszat és valóság tükörképéből álló *Művészek kenyere*, 1986) – hogy csak néhányat említsünk a jelentéstartalmat megsokszorozó és a műfaj határait végletekig tágító, a harmadik dimenziót mindinkább meghódító objekttekből.

Élelem és ruházat – az alapvető szükségleteinkről való gondoskodás tradicionális női feladat. Ám Polgár Rózsa a valóságból kiragadott, hétköznapi (textil)-tárgyakat – sajátos jelentéssel felruházva – a honvágy és a tevékeny hazaszeretet mementóivá emeli. A Genfben készült *Ködmön* (1984) vagy a kis nemzetiszín szalaggal díszített *Vándortarisznya* (1985) formázott textíliái az életmű fontos mérföldkövei. A művek keretezetlensége, a klasszikus bordűr elhagyása, illetve a kiemelés révén hangsúlyossá váló tárgyakat egy általa kedvelt, különös szövésmóddal tette látványossá. A francia gobelineknél több évszázada ismert *hachure*-technika újszerű alkalmazásával (a világos és sötét színek kapcsolódásakor keletkező, plasztikus hatást keltő harmadik tónus fokozásával) a síkban plaszticitás, illetve mozgalmasság érzetét kelti – a bensőségebb, személyesebb gondolatközlés érdekében. Nemzeti és nemi identitás, hit és hazaszeretet, illetve a természet – és a tőle mind jobban elidegenedő ember – iránti aggodalom éppúgy jellemzik műveit, mint a rendíthetetlen bizalom (ld.: *Triptichon*, 1993; *Tisztelet Magyarországnak*, 2000). Szilárd hitét többször írásba is foglalta: *Solus Christus, Sola Scriptura, Sola Gratia, Sola Fides* – vallja a nagy reformátorral (*Tisztelet Luthernek*, 1983; *Ötszáz éves a reformáció*, 2011).

Polgár Rózsa – bár nemzetközileg elismert művész – a tradicionális értékrendet követi: gondoskodó lelkesfeleség, ötven éve hűséges társ; kivételes tehetségű fiai szerető édesanyja és négyszeres kiváló nagymama. A jó gazdasszonyról nem is szólva. Egy értékelő tanulmányban ez persze mind mellőzendő, ám az életmű szempontjából cseppet sem mellékes. Mert élet és művészet elválaszthatatlanul összefonódott, egységes egész. A tapasztalatok szublimálása pedig a mű (és az alkotó) hitelességének garanciája. A siker érdekében gyakorta könnyebb – az épp aktuális divathullámot meglovagolva – holmi látványos, bombasztikus művel kápráztatni el a nagyérdeműt, ám aki a valódi (kegyelmi)közlést választja, annak rögzösebb az útja. Polgár Rózsa szemmel láthatóan a nehezebb utat, a keskenyebb ösvényt járja. Fenségességet és bensőséget árasztó művei, „fali-szőnyeg-látomásai” a valóság és a látszat sajátos konfrontációi. Gyapjú és selyem Passiói az élet teljességét hordozzák magukban.

**Sárosdy Judit**